

Beräkning av skadestånd avseende träd som avverkats olovligen

MARCUS RADETZKI*

1. Bakgrund

Vid olovlig trädfällning på annans mark är det inte ovanligt att den skadelidande fastighetsägaren kräver ersättning med ett belopp som motsvarar kostnaden för återplantering av träd med samma eller åtminstone ungefär samma storlek som de avverkade. Inte sällan uppgår dessa krav till höga belopp som vida överstiger den minskning av marknadsvärdet på berörd fastighet som trädfällningen förorsakat.

Genom *NJA 2015 s. 199* har Högsta domstolen avgivit ett prejudikat som ger anvisningar om hur skadeståndet i sådana situationer skall beräknas.¹ Avgörandet är efterlängtat. Tidigare praxis från Högsta domstolen beträffande denna frågeställning är närmare 100 år gammal.² Och de hovrättsavgöranden från senare år som gällt beräkning av skadestånd avseende olovligen avverkade träd har pekat i många olika riktningar.³

* Professor i civilrätt vid Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

¹ I detta rättsfall behandlas även frågeställningen om hur olovlig trädfällning skall bedömas i straffrättsligt hänseende. Den följande analysen av detta avgörande är emellertid enbart inriktad på den civilrättsliga frågeställningen beträffande skadeståndets storlek.

² Det senaste avgörandet utgörs av *NJA 1919 s. 1*. Även *NJA 1898 s. 290* brukar åberopas i dessa sammanhang.

³ Härom se Radetzki, *Skadeståndsberäkning vid sakskada*, 2 uppl., Stockholm, 2012, s. 131 f., med hänvisningar till ett antal belysande avgöranden.

2. NJA 2015 s. 199

2.1 Bakgrund

Omständigheterna i NJA 2015 s. 199 var följande. P hade olovligen fällt tre tallar och skadat ytterligare en så allvarligt att det varit nödvändigt att fälla den. Tallarna stod på B:s villafastighet utanför Visby. Av allt att döma var tallarna självsådda. Den yngsta tallen var ungefär 65 år och den äldsta ungefär 115 år. Tallarnas höjd var 15–20 meter. De växte tillsammans med några andra träd nära gränsen mot grannfastigheten.

B yrkade skadestånd med totalt 400 000 kr avseende de fyra tallarna, vilket belopp till allra största delen baserades på kostnaden för förvärv, plantering och etablering av fyra stycken tre till fyra meter höga tallar inklusive kostnader för tillkommande mark- och beredningsarbeten. P medgav att utge skadestånd med endast 25 000 kr. Till stöd härför åberopades bland mycket annat att värdet på B:s fastighet endast påverkats marginellt av att tallarna fällts.

2.2 Underinstanserna

Såväl tingsrätten som hovrätten ansåg att skadeståndet skulle beräknas med utgångspunkt i den återplanteringskostnad varpå B:s yrkande grundats. Denna kostnad bedömdes av de båda domstolarna uppgå till cirka 180 000 kr, vilket belopp P dömdes att till betala till B.

2.3 Högsta domstolen

P överklagade till Högsta domstolen och yrkade att skadeståndet skulle sättas ned till det av honom medgivna beloppet om 25 000 kr. B motsatte sig att hovrättens dom ändrades.⁴

Högsta domstolen lade inledningsvis fast att värdet av olovligen avvertrade träd som representerar mer än ett vedvärde bör beräknas med hänsyn till

- att när en sak helt gått förlorad så har den skadelidande enligt 5 kap. 7 § SkL⁵ rätt till full ersättning för sakens värde,

⁴ Innebärande att B:s skadeståndsyrkande i Högsta domstolen inskränktes till de cirka 180 000 kr som hovrätten, i enlighet med vad som nyss framgått, dömt ut.

⁵ Skadeståndslag (1972:207).

- att detta värde svarar mot återanskaffningskostnaden, det vill säga vad det kostar att köpa ny egendom av samma slag som den skadade med avdrag för bland annat ålder och bruk,⁶ men
- att beräkning på grundval av den förstörda egendomens försäljningsvärde⁷ kan komma i fråga om sådan ersättning i ett särskilt fall leder till högre ersättning än ett skadestånd beräknat på återanskaffningskostnaden eller om totalskadad egendom är unik såtillvida att den inte är möjlig att återanskaffa.

I enlighet med dessa utgångspunkter slog Högsta domstolen fast att värdet på olovligen avverkade träd i första hand skall bestämmas med ledning av återanskaffningskostnaden, men att den värderingsmetoden förutsätter att likvärdiga träd kan anskaffas. Enligt domstolen aktualiseras värdering baserad på återanskaffningskostnaden därför främst när de skadade träden är planterade och dessutom relativt unga, varvid nya plantor av ungefär samma storlek kan anskaffas.

Att anskaffa träd för att ersätta självsådda träd som har utvecklats naturligt under lång tid ter sig enligt Högsta domstolen svårare, med följd att det i sådana fall inte framstår som praktiskt genomförbart att anskaffa träd som i egentlig mening är likvärdiga med de som avverkats. Därmed är det inte möjligt att beräkna skadeståndet med ledning av en återanskaffning, med följd att skadeståndsberäkningen enligt domstolen får baseras på den minskning av fastighetens försäljningsvärde som den olovligen avverknings medfört.

Eftersom den påvisbara minskningen av fastighetens försäljningsvärde kan vara förhållandevis liten eller ingen alls måste det emellertid, till undvikande av otillfredsställande resultat, finnas utrymme för en uppskattning av skadan efter skälighet, med beaktande av vad som allmänt sett kan antas påverka fastighetsvärdet i det särskilda fallet.

Mot denna bakgrund konstaterade Högsta domstolen att de i målet aktuella tallarna var relativt gamla och växte naturligt på B:s fastighet. Vid detta förhållande kunde domstolen inte finna något stöd för att tallarna kunde ersättas genom återanskaffning av likvärdiga träd. Därför skulle det B till-

⁶ I andra sammanhang benämns ett på detta sätt beräknat värde återanskaffningsvärdet eller, med en synonym term, dagsvärdet. Se exempelvis Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 2 uppl., Stockholm, 2012, kap. 5 där det här ifrågasvarande värdet genomgående benämns dagsvärdet.

⁷ Vilket med en synonym term stundom benämns marknadsvärde. Se Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 2 uppl., Stockholm, 2012, s. 109.

kommande skadeståndet inte beräknas med utgångspunkt i återanskaffningskostnaden utan med ledning av den minskning av försäljningsvärdet på B:s fastighet som avverkningen medfört. Då det inte förelåg någon utredning härom uppskattades denna minskning till 30 000 kr. Denna uppskattning baserades på

- att det fanns flera andra träd vid den plats där avverkningen ägt rum,
- att avverkningen således inte lett till att den ifrågavarande fastighetsdelen ligger helt oskyddad men har skapat en öppning bland träden och på det sättet för lång tid förändrat en del av fastighetens utseende och påverkat den naturliga växtlighet som hade bevarats samt
- att den avskärmning som tidigare fanns mot grannfastigheten genom avverkningen blivit glesare.

Till den sålunda uppskattade värdeminskningen lade Högsta domstolen ett belopp på 3 600 kr, motsvarande värdet av den ved som gått förlorad, varvid det skadestånd som P dömdes att betala till B, bestämdes till 33 600 kr.

2.4 Skiljaktig mening

Ett skiljaktigt justitieråd ansåg att det förhållandet att de ersättningsträd som finns att tillgå inte är av samma ålder och höjd som de olovligen avverkade träden inte borde hindra att ersättningsträden betraktas som likvärdiga i den bemärkelsen att de i återställande syfte kan utgöra ett surrogat för de olovligen avverkade träden. Vid detta förhållande skall den skada som uppkommit genom olovlig avverkning av träd värderas med utgångspunkt i återanskaffningskostnaden. Men eftersom återplantering av träd med så långt som möjligt samma storlek som de avverkade kan leda till orimligt höga kostnader i förhållande till den minskning av fastighetens försäljningsvärde som avverkningen medfört, så skall begränsningar i rätten till ersättning kunna göras efter vad som är skäligt med hänsyn till vilken typ av träd som avverkats samt efter en avstämning av återanskaffningsvärdet mot förändringen av fastighetens försäljningsvärde.

Kostnaden för att återanskaffa de i målet aktuella träden ansågs, i enlighet med vad hovrätten kommit fram till, uppgå till cirka 180 000 kr. Mot bakgrund av att de ifrågavarande träden var självsådda och att avverkningen inte lett till att den fastighetsdel där avverkningen skett ligger helt oskyddad, så kunde denna kostnad emellertid anses vara orimlig. Med hänsyn till den ifrågavarande trädtypen, avverkningens inverkan på fastigheten samt att

avverkningen får antas knappast ha påverkat fastighetens försäljningsvärde skulle rätten skadeståndet enligt det skiljaktiga justitierådet begränsas till skäligen 60 000 kr.

3. Utvärdering

3.1 Rättstekniska aspekter

På ett rättstekniskt plan kan det konstateras att NJA 2015 s. 199 på ett tydligt sätt befäster den sedan länge fastlagda principen om att skadestånd avseende värdet på skadad egendom som huvudregel skall motsvara den skadade egendomens återanskaffningsvärde (dagsvärde), det vill säga kostnaden för inköp av motsvarande ny egendom med avdrag för ålder och bruk, nedsatt användbarhet och annan omständighet, men att ersättningen i stället skall motsvara egendomens försäljningsvärde (marknadsvärde) för det fall att detta värde i det enskilda fallet överstiger återanskaffningsvärdet eller att den skadade egendomen är unik i sitt slag och därför inte är möjlig att återanskaffa.

Genom 2015 års avgörande klarlägger Högsta domstolen vidare att denna princip äger tillämpning också för det fall att den skadade egendomen utgörs av träd som utan lov avverkats. Domen kan därför sägas ge uttryck för en konsekvent tillämpning av rådande principer beträffande skadeståndsberäkning vid sakskada och bidrar därigenom till upprätthållandet av förutsägbarhet och rättssäkerhet inom skadeståndsrätten.

Med den av domstolen valda utgångspunkten råder det inte någon tvekan om att den vitala frågan gäller om de ifrågavarande träden kan ersättas med likvärdiga träd, varvid återanskaffningsvärdet (dagsvärdet) äger relevans, eller om återanskaffning genom plantering av likvärdiga träd inte är möjlig, varvid träden skall betraktas som unik egendom med följd att försäljningsvärdet (marknadsvärdet) utgör det relevanta värdet. Av allt att döma anser Högsta domstolen att utrymmet för att anse att olovligen avverkade träd kan ersättas med likvärdiga träd är klart begränsat. Domstolen gör bland annat följande uttalanden:

”Det blir aktuellt att tala om ersättningsträd främst när de skadade träden är planterade ... Normalt torde det också få krävas att det är fråga om skada på relativt unga träd, så att nya plantor av ungefär samma storlek kan skaffas.”⁸

⁸ Punkt 14.

”Från allmänna utgångspunkter ter det sig betydligt svårare att anskaffa träd för att ersätta självsådda träd som har utvecklats naturligt under lång tid. I sådana fall framstår det inte som praktiskt genomförbart att skaffa träd som i egentlig mening är likvärdiga med de averkade. Det är därmed inte möjligt att beräkna ersättningen med ledning av en återanskaffning, som ju inte kan ske.”⁹

Mot bakgrund av dessa klagörande uttalanden är domstolens ställningstagande, att de 65–115 år gamla och 15–20 meter höga självsådda tallarna inte kunde ersättas med likvärdiga träd, föga överraskande. De båda uttalandena till trots finns emellertid en uppenbar risk för att besvärliga gränsdragningsfrågor uppkommer i andra situationer. Från ett rättstekniskt perspektiv skulle det därför måhända ha varit lämpligare att generellt ange att träd och buskar utgör unik egendom med följd att sådan egendom konsekvent värderas med utgångspunkt i fastighetens försäljningsvärde (marknadsvärde).¹⁰ Inte minst gäller detta mot bakgrund av att Högsta domstolen, i syfte att säkerställa att en på detta värde baserad ersättning inte blir orimligt låg, explicit anger att minskningen av den ifrågavarande fastighetens försäljningsvärde måste kunna uppskattas efter skälighet.

Genom att på nu föreslaget sätt hänföra samtliga träd och buskar till unik egendom skulle även en annan svårförklarlig effekt av Högsta domstolens dom ha kunnat undvikas, nämligen att den som fått ett litet träd skadat och därför kan erhålla skadestånd beräknat på grundval av kostnaden för återanskaffning, under vissa förutsättningar synes kunna erhålla ett större skadestånd än den som fått ett stort träd skadat och vars ersättning därför skall bestämmas med utgångspunkt i fastighetens försäljningsvärde (marknadsvärde). Möjligen är det emellertid Högsta domstolens mening sådana skevheter skall kunna undvikas genom ianspråktagande av den nyss nämnda möjligheten till skälighetsuppskattning av den minskning av fastighetens försäljningsvärde som uppkommit till följd av averkningen.

3.2 Rättspolitiska aspekter

På ett rättspolitiskt plan skulle NJA 2015 s. 199 måhända kunna göras till föremål för kritik som går ut på att de anvisningar som Högsta domstolen lämnat i fråga om beräkningen av skadestånd vid olovlig trädfällning riske-

⁹ Punkt 15.

¹⁰ Jfr Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 2 uppl., Stockholm, 2012, s. 89, s. 110 och s. 130.

rar att leda till skadeståndsbelopp som är så låga att den skadelidande inte ges någon möjlighet att utan eget kapitaltillskott återplantera de olovligen avvercade träden.¹¹

Enligt min uppfattning kan en sådan kritik på intet sätt anses välgrundad. Skadeståndet har nämligen inte till syfte att ge den skadelidande en oinskränkt möjlighet att i alla lägen och utan eget kapitaltillskott kunna återanskaffa de föremål som skadats. Som bekant är skadeståndets syfte i stället inskränkt till att i *ekonomiskt hänseende* återförsätta den skadelidande i samma situation som före skadan. Skadeståndet syftar således till att återställa den skadelidandes förmögenhet. Inget annat.¹² Och det kan knappast råda någon tvekan att detta syfte ernåtts när Högsta domstolen i NJA 2015 s. 199 dömde P att till B utge ett skadestånd motsvarande den minskning av försäljningsvärdet (marknadsvärdet) på B:s fastighet som uppkommit till följd av P:s olovligen trädavverkning. Och detta gäller alltså trots att den utdömda ersättningen på intet sätt förslår till återplantering av de olovligen avvercade träden.

Ytterligare ett tänkbart argument till stöd för uppfattningen att det skadestånd som utdömdes i NJA 2015 s. 199 är för lågt baseras på det förhållandet att den som gör sig skyldig till olovlig avverkning av träd på annans mark inte sällan torde vara ägare till en grannfastighet, som tack vare avverkningen erhåller förbättrad utsikt, mera gynnsamma solljusförhållanden eller dylikt. Att grannfastighetens värde till följd härav kan öka med betydande belopp är uppenbart. Om skadeståndet vid olovlig avverkning av träd beräknas på det sätt som anvisas i NJA 2015 s. 199 finns således en uppenbar risk att värdestegringen på den av skadevällaren ägda grannfastigheten vida överstiger det skadestånd som denne blir skyldig att utge. Att ett sådant resultat riskerar att omintetgöra skadeståndets preventiva funktion är tydligt.

¹¹ Av allt att döma utgör ett sådant (eller åtminstone likartat) resonemang utgångspunkt för den skiljaktiga mening som presenterats i avsnitt 2.4 (låt vara att detta resonemang av hänsyn till skälighet inte tillåtit att fullt ut diktera principerna för skadeståndsberäkningen). I andra sammanhang har en sådan förment rätt till återanskaffning på motsvarande sätt lagts till grund för ståndpunkten att den skadelidande under vissa förutsättningar bör äga rätt till skadestånd motsvarande den skadade egendomens nypris. Se Lindskog, tillägg för egen del till Högsta domstolens dom i NJA 2011 s. 576, punkt 2 samt Schultz, Full ersättning för sakens värde, JT 2009–10, s. 860 f.

¹² Se Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 9 uppl., Stockholm, 2014, s. 331; Karlgren, Skadeståndsrätt, 5 uppl., Stockholm, 1972, s. 195 f. samt Radetzki, Skadeståndsbedömning vid sakskada, 2 uppl., Stockholm, 2012, s. 106.

Enligt min uppfattning kan emellertid inte heller kritiska synpunkter av detta slag anses välgrundade. Häremot och till stöd för den av Högsta domstolen i NJA 2015 s. 199 anvisade metoden för skadeståndberäkning kan nämligen anföras det grundläggande förhållandet att rätten till skadestånd baseras på förekomsten av en skada¹³ och att den vid skadeståndsberäkningen härskande principen om full ersättning följaktligen ger vid handen att skadeståndet skall avpassas efter den inträffade skadans storlek, innebärande att det inte finns något utrymme för att av preventiva skäl döma ut ett skadestånd som är mera omfattande än den inträffade skadan.¹⁴ I syfte att upprätthålla skadeståndets preventiva effekt har, inom vissa områden, införts lagstiftning som med avsteg från principen om full ersättning möjliggör att skadestånd i viss mån bestäms utan hänsyn till den inträffade skadans omfattning.¹⁵ I NJA 2015 s. 199 var någon sådan lagstiftning emellertid inte tillämplig.

Vid olovlig trädgårdsskade har de skadeståndsrettsliga reglerna således inte mer än en begränsad preventiv effekt. Liksom i många andra sammanhang tillgodoses emellertid behovet av prevention i detta sammanhang även genom förekomsten av straffrättsliga regler.¹⁶ Att den preventiva effekten av också dessa regler är klart begränsad illustreras emellertid tydligt av att Högsta domstolen i NJA 2015 s. 199 inte dömde P till ett strängare straff än dagsböter.

I syfte att ernå en förstärkt preventiv effekt och att därigenom i möjligaste mån förhindra förekomsten av olovlig trädgårdsskada kan det därför finnas skäl att pröva nya vägar. En möjlighet skulle kunna vara att den skadedrabbade begär ersättning med stöd av allmänna principer om obehörig vinst. Till skillnad från ett skadestånd begränsas en sådan ersättning nämligen inte till att avse inträffad skada. Huruvida sådan obehörig vinstersättning alls skulle vara möjlig vid olovlig trädgårdsskada, och i så fall under vilka förutsättningar,

¹³ Kravet på förekomsten av en skada utgör som bekant det allra mest grundläggande rekviritet för uppkomsten av skadeståndsansvar. Härom se exempelvis Radetzki, *Praktisk skadeståndsbedömning*, 3 uppl., Stockholm, 2014, s. 19.

¹⁴ Jfr Eltell & Radetzki, *Skadeståndsbedömning vid intrång i upphovsrätt*, NIR, 2005, s. 252.

¹⁵ Några exempel utgörs av 9 § lagen (1990:409) om skydd för företagshemligheter samt 5 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) (där ersättningen emellertid inte benämns skadestånd utan ”diskrimineringsersättning”).

¹⁶ Närmare bestämt 12 kap. 1–3 §§ brottsbalken (1962:700).

måste emellertid sägas vara utomordentligt oklart.¹⁷ Och denna fråga var alltså inte föremål för prövning i NJA 2015 s. 199.

¹⁷ Obehörig vinst är en omstridd rättsfigur. Allmänna hänvisningar kan göras till Hellner, *Om obehörig vinst. Särskilt utanför kontraktsförhållanden*, Uppsala, 1950; Munukka, *Är obehörig vinst en svensk rättsprincip?*, *Ny juridik*, 3:09, s. 26 ff. samt Schultz, *Nya argumentationslinjer i förmögenhetsrätten. Obehörig vinst rediviva*, *SvJT*, 2009, s. 946 ff. Från rättspraxis kan hänvisningar göras till NJA 1993 s. 13, NJA 1999 s. 617, NJA 2006 s. 206 samt NJA 2007 s. 519.

